

KAMU SOSYAL HARCAMALARININ İNSANİ GELİŞİMİŞLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ ANALİZİ

Serhat GÖZEN^{1*}, Ersin Nail SAĞDIÇ^{2*}, Fazlı YILDIZ^{3*^}

¹Arş. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, KÜTAHYA, ²Doç.Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, KÜTAHYA, ³Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, BALIKESİR,

*serhat.gozen@dpu.edu.tr, *ersinnailsagdic@dpu.edu.tr, *fazli.yildiz@balikesir.edu.tr,

[^]ORCID:0000-0002-1004-2103, *ORCID:0000-0002-4022-8515, [^]ORCID: 0000-0003-1387-7883

Makale katkısı oranı: %50-%25-%25

Öz- Kamu sosyal harcamaları kamu harcamaları içerisinde devletlerin ekonomik, sosyal ve diğer politikalarda kullandığı temel araçlardan birisidir. Özellikle kamu sosyal harcamaları ile devletler gelir ve servet dağılımındaki adaleti sağlamak, kaynakların etkin dağılımını sağlamak, dezavantajlı olanlara gelir transferi sağlamak, bireylerin eğitim ve sağlık düzeylerini iyileştirmek gibi temel amaçları gerçekleştirmektedirler. Buradan hareketle bu çalışmada 1990-2019 yılları arasında 29 OECD ülkesi temelinde kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Araştırma kapsamında Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi temelinde yapılan eşbütünleşme test sonuçlarına göre söz konusu ülkeler temelinde kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Bunun yanında Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi sonuçları, panel genelinde kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Avustralya, Fransa, Almanya, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç ve İspanya'da kamu harcamalarından insani gelişmişlik düzeyinde doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi; Avusturya, İtalya, Portekiz, İspanya ve İsviçre'de ise insani gelişmişlik düzeyinden kamu sosyal harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. İspanya'da ise kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler- Kamu Sosyal Harcamaları, İnsani Gelişmişlik Endeksi, Panel Veri Analizi, Nedensellik Analizi

THE EFFECT OF PUBLIC SOCIAL EXPENDITURES ON HUMAN DEVELOPMENT: ANALYSIS OF SELECTED OECD COUNTRIES

Abstract – Public social expenditures are one of the basic tools used by states in economic, social, and other policies among public expenditures. In particular, with public social expenditures, states realize the main objectives such as ensuring justice in the distribution of income and wealth, ensuring the effective distribution of resources, providing income transfer to the disadvantaged, and improving the education and health levels of individuals. From this point of view, in this study, the relationship between public social expenditures and the level of human development on the basis of 29 OECD countries between the years 1990-2019 was investigated through panel data method. According to the results of the cointegration test conducted on the basis of Westerlund and Edgerton (2007) LM Bootstrap Cointegration Test, a long-term relationship was determined between public social expenditures and the level of human development on the basis of these countries. In addition, Emirmahmutoğlu and Köse (2011) Causality Test results showed that there is a bidirectional causality relationship between public social expenditures and human development level throughout the panel. Also, one-way causality from public expenditures to human development level in Australia, France, Germany, Ireland, Japan, New Zealand, Norway, and Spain; In Austria, Italy, Portugal, Spain and Switzerland, a one-way causality relationship has been determined from human development level to public social expenditures. In Spain, a bidirectional causality relationship has been determined between public social expenditures and the level of human development.

Keywords – Public Social Expenditures, Human Development Index, Panel Data Analysis, Causality Analysis

GİRİŞ

Kamu harcamaları öncelikli olarak toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet tarafından yapılan her türlü harcamayı ifade etmektedir. Kolektif olarak ele alındığında toplumun adalet, savunma vb. gibi temel ihtiyaçlarını gideren devlet, kamu harcamaları içerisinde bu tür harcamaları zorunlu olarak yerine getirmektedir. İktisat literatüründe, günümüze kadar kamu harcamalarının kapsamı, büyüklüğü, dolayısıyla devletin ekonomi içerisindeki payı tartışılan ve incelenen önemli bir konu olmuştur. Klasik iktisadi görüş ve türevleri dikkate alındığında devletin kamu harcamalarını sadece tarafsız devlet anlayışı içerisinde yerine getirmesi gerektiği anlayışı hakimdir. Bu görüşler genel itibarıyla devletin ekonomi içerisindeki payının minimum düzeyde olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Hatta arz yanlı iktisat görüşü, kamu tercihi teorisi gibi görüşler devletin yapmış olduğu ekonomik faaliyetleri ekonomideki birçok faktörü olumsuz etkilediğini savunmaktadırlar. Bunun yanında 1929 Büyük Buhran'dan sonra ortaya çıkan Keynesyen görüş temel olarak ekonomideki birçok problemin maliye politikası araçları aracılığıyla çözülebileceğini ortaya koymuştur. Bu araçlar içerisinde en etkin olanı ise kamu harcamalarıdır. Bu görüşte ekonomideki kaynakların etkin olarak tahsis edilmesi, arz ve talep dengesizliklerinin giderilmesi, adil gelir ve servet dağılımının sağlanması gibi temel görevler kamu harcamaları vasıtasıyla yerine getirileceği belirtilmektedir.

Esasen kamu harcamaları hem devlet açısından hem de toplum açısından büyük öneme sahiptir. Devlet neden harcamada bulunur sorusunun cevabı salt olarak günümüzde kamusal giderlerin finansmanını sağlamak şeklinde açıklanamamaktadır. Devlet kamu harcamaları yoluyla birçok ekonomik, sosyal ve mali politikayı yerine getirmektedir. Söz gelimi kamu harcamalarının ilk amaçlarından bir tanesi günümüzde sosyal politikalar açısından toplumdaki gelir ve servet dağılımdaki adaletin sağlanması olmuştur. Zira gelir ve servet dağılımdaki bozulmalar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en büyük problemlerinden biri haline gelmiştir. Kamu sosyal harcamalarının da kamu harcamaları içerisindeki payı bu yüzden gün geçtikçe artmaktadır. Devletler bu sayede toplumda oluşan gelir ve servet dağılımdaki adaletsizlikleri kamu sosyal harcamaları vasıtasıyla gidermeye çalışmaktadır. Diğer taraftan devletlerin günümüzdeki en önemli sorunlarından birisi de ekonomik kalkınma ve büyümedir. Ekonomik büyüme yalnızca ele alındığında gayri safi yurtiçi hasıladaki artış olarak belirtilebilir. Fakat ekonomik kalkınma ekonomik büyümeyi de içerisinde alan sadece ekonomik göstergelerde değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, eğitim ve refah göstergelerinin de iyileşmesi anlamına gelmektedir. Günümüzde sağlık, eğitim ve milli gelir göstergelerini dikkate alarak hesaplanan ve en yaygın olarak kabul edilen gösterge Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayımlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE)'dir. Bu endeks, gelişmişlik düzeyinin ölçümünde kullanılan gelir düzeyi gibi tekil göstergelerin

yanında, sosyal ve ekonomik nitelikte birden fazla göstergenin bir arada değerlendirildiği uluslararası düzeyde ölçümlemenin yapıldığı bir endekstir. Literatürde kamu harcamaları ve kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik düzeyi üzerindeki etkisini gösteren birçok ampirik çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde devletin yapmış olduğu sosyal harcamaların insani gelişmişlik düzeyi, refah düzeyi ve diğer sosyal göstergelere etki edip etmediğini ortaya koymaktadır.

Buradan hareketle bu çalışmada da 1990-2019 yılları arasında 29 OECD ülkesinde kamu sosyal harcamaları ile insani gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma giriş bölümünü takip eden üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasındaki teorik ilişki ortaya konmuştur. İkinci bölümde, kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan ampirik çalışmalar özetlenmiştir. Üçüncü bölümde ise çalışmada kullanılan veri, yöntem ve ampirik bulgulara yer verilmiştir. Çalışma ampirik bulguların yorumlanması ve çıkarımları içeren sonuç bölümüyle sonlandırılmıştır.

1.Sosyal Harcama ve İnsani Gelişmişlik İlişisine Teorik Bakış

Devletin temel görevleri arasında milli gelir düzeyini artırmak, gelirin adaletli dağılımını sağlamak, kaynakları etkin bir şekilde dağıtmak, bireylerin sosyal güvenliklerini sağlamak ve temel yaşam koşulları çerçevesinde maddi olanak sağlamak sayılabilir (Topuz, 2009: 118). Devletler sosyal, siyasi, ekonomik ve diğer amaçlarla kamu harcamaları ve vergileri etkin bir araç olarak kullanmaktadırlar. Sosyal devlet anlayışı içerisinde devletler sosyal adaleti gerçekleştirmek, toplumun refah düzeyini artırmak, eğitim, sağlık, sosyal, kültürel vb. açıdan toplumun gelişmesini sağlamak, gelir ve servet dağılımda adaleti sağlamak ve yoksulluğu azaltmak gibi birçok amaç edinmişlerdir. Özellikle gelir dağılımında adaleti sağlamak, servet dağılımında adaleti sağlamak, refah seviyesini yükseltmek, yoksulluğu azaltmak vb. gibi amaçlarla sosyal bütçe anlayışı içerisinde devletler maliye politikası araçlarını kullanmaktadırlar (Koç, 2019: 53). Kamu sosyal harcamaları da günümüzde devletlerin bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla kullandıkları temel politika araçları arasında sayılmaktadır. Çünkü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde gelir ve servet dağılımdaki bozulmalar sebebiyle yoksulluk vb. gibi olumsuz durumlar tetiklenmektedir. Kamu harcama politikalarının da temel hedefleri arasında bu olumsuz durumların giderilmesi yer almaktadır. Kamu harcama politikaları ile devlet eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetleri vb. hizmetleri tam kamusal mal niteliğinde sunmaktadır (Aktan, 2002). Diğer taraftan kamu sosyal harcamaları ile eğitim, sağlık ve diğer sosyal problemleri gidererek aynı zamanda ekonominin temelini oluşturan bireylerin yeteneklerini ve refah seviyesini artırmayı hedeflemektedir. Bu sayede devlet dezavantajlı kesimlerin ekonomik ve sosyal seviyelerini artırırken aynı zamanda

ekonomik büyüme gibi ekonomik hedeflerine de yaklaşmış olmaktadır (Koç, 2019: 63). Kamu sosyal harcamalarının kamu harcamaları içerisindeki payı gün geçtikçe bu nedenle artış göstermektedir. Çünkü sosyal harcamaların milli gelir içerisindeki payındaki artış ülkenin refah seviyesi, gelişmişlik seviyesi ve sosyal refah devleti anlayışına verdiği önemle ilişkilendirilmektedir (Kayalıdere ve Şahin, 2014: 62; Kızıler, 2017: 81).

Literatürde kamu sosyal harcamaları ve ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel vb. gibi farklı değişkenlerle ilişkisini ortaya koyan çalışmalarda yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı artış göstermektedir. İnsani gelişmişlik düzeyi de bu değişkenlerden bir tanesidir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayımlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) sağlık, eğitim ve milli gelir göstergelerine göre ölçümlemenin yapıldığı bir endekstir. Bundan dolayı insani gelişmişlik ve kamu sosyal harcamaları arasında ilişki literatürde oldukça dikkat çekmektedir.

Literatürde sosyal harcamaların ekonomik büyüme ve ekonomik gelişmişlik üzerindeki etkisine ilişkin farklı yaklaşımlar vardır. Kamu müdahalesini destekleyen ve kamu kesimi tarafından yapılan harcamaların ekonomik gelişmeyi desteklediğini savunan “Keynesyen Yaklaşım”, refah devleti kapsamında yapılan harcamalarda dahil kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi etkilemeyeceğini savunan “Neoklasik Yaklaşım” ile özellikle 1980’lerden itibaren yaygınlaşan sosyal harcamaların ekonomik büyüme önünde engel olduğunu savunan “Neoliberal Yaklaşım”dır (Öztürk, 2020: 500-501). Ayrıca, 1990’lı yıllardan itibaren içsel büyüme modelleri perspektifinden sosyal harcamaların ekonomik büyüme üzerinde büyümeyi destekleyici (sağlık harcamaları), ekonomik büyüme yaratıcı (eğitim harcaması) doğrudan ve dolaylı etkilerinin olacağı ifade edilmiştir (Arısoy vd., 2010: 405). Yine sosyal harcama kategorilerinden biri olan sosyal koruma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ise olumlu ve olumsuz nitelikte olacağı yönünde değerlendirmeler vardır. Sosyal koruma harcamalarının bireylerin çalışma motivasyonlarını azaltarak işgücü arzı ve çıktı düzeyi üzerinde olumsuz etki oluşturması olumsuz etki olarak, hastalık ve işsizlik risklerine karşı kendini güvende hisseden bireylerin daha yüksek verimlilik ile ekonomik büyümeyi destekleyici etkide bulunması ise olumlu etki olarak ifade edilmektedir (Arısoy vd., 2010: 406).

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı), sosyal harcamaları şu şekilde tanımlamaktadır (Adema ve Fron, 2019: 8): “Hane halkları ve bireylerin refahlarını olumsuz yönde etkileyen durumlarda destek sağlamak için kamu ve özel kuruluşları tarafından bu kesimlere yönelik herhangi bir mal ve hizmet karşılığı doğrudan bir ödeme olmaksızın yapılan yardımlar ve hedeflenen mali katkılardan oluşur.” OECD sosyal harcamalar (SOCX¹) tanımı kapsamına kurumlar tarafından yapılan ödemeler dahil edildiğinden, hane halkları ve kişiler arası sosyal

nitelikli transferler ile çalışma karşılığı ücret vb. ödemeler sosyal harcama niteliğinde değildir. Sosyal yardımlar, nakit yardımları (örneğin emekli maaşı, doğum izni sırasındaki gelir desteği ve sosyal yardım ödemeleri), sosyal hizmetleri (örneğin çocuk bakımı, yaşlı ve engelli bakımı) ve sosyal amaçlı vergi indirimlerini (örneğin, çocuklar için mali destek) içerir. OECD SOCX metodolojisinde sosyal harcama sınıflandırmasında bir harcama kaleminin “sosyal” olarak sınıflandırılabilmesi için iki ana kriterin aynı anda sağlanması gerekir. İlk olarak, faydalar bir veya daha fazla sosyal amaca yönelik olmalıdır. İkincisi, yardımların sağlanmasını düzenleyen programlar ya kişiler arası yeniden dağıtım ya da zorunlu katılımı içermelidir (Adema ve Fron, 2019: 8; Koç, 2019: 67).

OECD sosyal harcamalar veri tabanının (SOCX) sosyal harcama niteliğinde kabul ettiği harcamalar (Adema ve Fron, 2019: 8; Koç, 2019): 1-Yaşlılık (emekli maaşları, erken emeklilik maaşları, yaşlılar için evde yardım ve konut hizmetleri); 2-Hayatta kalanlara yönelik emekli maaşları ve cenaze ödemeleri; 3-İş göremezlik ile ilgili yardımlar (bakım hizmetleri, maluliyet yardımları, mesleki yaralanma ve kaza mevzuatından doğan yardımlar, çalışan hastalık ödemeleri); 4-Sağlık (yatan ve ayakta hasta bakımı, tıbbi ürünler, önleme harcamaları); 5-Aile (çocuk ödenekleri, çocuk bakımı desteği, izin sırasında gelir desteği, tek ebeveyn ödemeleri); 6-Aktif işgücü piyasası politikaları (istihdam hizmetleri, eğitim, istihdam teşvikleri, engellilerin entegrasyonu, doğrudan iş yaratma ve yeni işe başlangıç teşvikleri); 7-İşsizlik (işsizlik tazminatı, işgücü piyasası nedenleriyle erken emeklilik); 8-Konut (konut ödenekleri ve kira sübvansiyonları) ve 9-Diğer sosyal politika alanlarına yönelik ödemeler (düşük gelirli hanelere kategorik olmayan nakit yardımlar ve/veya diğer sosyal hizmetler). Genel olarak, SOCX metodolojisi eğitim harcamalarını kaydetmez, ancak erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik yapılan harcamaları sosyal harcama kategorisinde kaydederek değerlendirir (Adema ve Fron, 2019: 10; Koç, 2019).

Tablo 1: Seçilmiş OECD Üyesi Ülkelerde Sosyal Harcamalar (SOCX) GSYİ %’si

Seçilmiş Üyesi Ülkeler	OECD	1990	2000	2005	2010	2015	2019	1990-2019 Ort.
Avustralya	13,1	14,3	15,3	16,6	17,0	17,3	16,7	
Avusturya	23,1	23,5	24,2	27,6	26,7	27,1	26,2	
Belçika	24,6	25,3	24,3	28,4	28,9	28,8	26,5	
Kanada	17,5	19,7	20,4	17,6	17,1	17,2	17,4	
Şili	9,8	9,8	9,3	10,6	10,1	10,2	10,4	
Çekya	14,0	15,1	15,3	19,6	19,6	19,8	17,8	
Danimarka	21,9	22,4	22,6	29,6	29,8	29,9	26,3	
Finlandiya	23,3	28,2	32,2	27,4	27,0	28,3	26,9	
Fransa	24,4	25,0	25,8	31,1	30,8	31,2	29,1	
Almanya	21,4	22,3	24,0	26,0	24,7	24,7	25,1	
Yunanistan	15,7	15,2	15,4	24,8	26,0	27,0	20,4	
İzlanda	13,3	13,7	14,3	16,4	16,5	16,2	15,3	
İrlanda	16,8	17,7	18,5	23,8	23,0	22,6	17,0	
İtalya	20,6	21,0	21,7	27,0	26,6	27,3	24,5	
Japonya	10,9	11,0	11,6	21,2	22,2	22,1	17,4	
Güney Kore	2,6	2,5	2,7	7,9	7,8	8,3	6,2	
Lüksemburg	18,3	18,6	19,0	23,1	21,2	22,1	20,9	
Meksika	3,1	3,5	3,9	7,4	7,2	7,2	5,7	
Hollanda	23,7	23,6	24,1	17,5	17,5	17,9	19,3	
Yeni Zelanda	20,4	20,8	20,5	20,6	20,2	20,4	19,1	
Norveç	21,6	22,5	23,3	22,1	21,6	21,5	22,4	
Polonya	14,2	20,5	24,1	20,7	19,6	19,8	20,9	
Portekiz	12,2	13,1	13,8	24,5	24,4	24,5	20,2	

¹ OECD tarafından kullanılan Sosyal Harcamalar Veri Tabanı (SOCX)

İspanya	19,1	19,9	21,0	24,9	25,5	25,5	22,0
İsveç	26,9	28,7	32,2	25,9	25,3	26,3	27,6
İsviçre	13,0	13,8	15,2	15,7	15,6	15,9	15,7
Türkiye	3,8	4,1	4,2	12,3	11,9	12,0	8,8
Birleşik Krallık	14,9	16,4	17,8	23,3	23,1	23,2	19,3
ABD	13,2	14,2	14,8	19,1	18,8	18,5	16,3
OECD Ortalaması	16,5	17,5	18,3	20,6	20,2	20,0	19,40

Kaynak: (OECD,2022). https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOXC_A
GG, Erişim tarihi: 05.03.2022.

Yukarıda Tablo 1’de seçilmiş 29 OECD ülkesine ilişkin OECD sosyal harcamalar veri tabanının (SOCX) sınıflandırması dikkate alınarak 1990-2019 dönemine ilişkin sosyal harcamaların GSYH’ye oranı değerleri sunulmuştur. Tüm OECD ülkeleri ortalaması dikkate alındığında sosyal harcamaların gayri safi yurt içi hasılaya oranı yıllar itibarıyla yüzde 16,5 düzeylerinden yüzde 20 düzeylerine artış göstermiştir ve bu dönemde sosyal harcamalar/GSYH rasyosu ortalaması tüm OECD ülkelerinde %19,4’tür. 1990-2019 döneminde sosyal harcamaların GSYH’ye oranı ortalamasının en yüksek olduğu ülkeler; Fransa, İsveç, Finlandiya, Belçika, Danimarka, Avusturya ve Almanya’dır. Bu ülkelerde sosyal harcamalar/GSYH rasyosu değeri %25 ile %30 arasındaki düzeylerde seyretmiştir. Sosyal harcamaların GSYH’ye oranının en düşük olduğu ülkeler ise; Meksika, Güney Kore, Türkiye, Şili ve İzlanda’dır. Bu ülkelerde sosyal harcamalar/GSYH rasyosu değeri %5 ile %15 arasındaki düzeylerde dir.

Geleneksel ekonomik teoriler, kalkınmanın bir ölçüsü olarak gayri safi yurtiçi hasıladaki sürekli artışı vurgulamaktadır. Ancak, günümüzde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası örgütler tarafından ekonomik göstergelerin yanında sosyal nitelikte farklı göstergeler (okur-yazarlık oranı, çocuk ölümleri, doğumda yaşam beklentisi vb.) kullanılarak gelişmişlik düzeyi ölçümü yapılmaktadır. Gelişmişlik düzeyinin ölçümünde kullanılan gelir düzeyi gibi tekil göstergelerin yanında, sosyal ve ekonomik nitelikte birden fazla göstergenin bir arada değerlendirildiği uluslararası düzeyde ölçümlemenin yapıldığı endeksler vardır. Bu endekslerden en yaygın olanı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayımlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) dir (Yanar, 2014: 9). Literatürde sosyal harcamalar ile insani gelişme arasında güçlü bir pozitif bağın var olduğu şeklindeki genel bir kanıyı belirten ampirik kanıtlar vardır. Amartya Sen’in (1997) yetenekten yoksunluk yaklaşımının günümüzdeki insani gelişmenin temellerini attığını söylemek gerekir. Bu yaklaşım, kişinin yaşamı boyunca elde ettiği başarıların artmasını ve insan odaklı bir gelişimi ifade eder. Sen (1997), bireyin bir şeyi yapabilmesi için kişisel özellikleri, sosyal geçmişi, ekonomik koşulları gibi değerlere sahip olması gerektiğini ve gerçekleşen değerlerin doğrudan (iyi beslenmek ya da sağlıklı olmak gibi kişinin yaşamını zenginleştirmekle ilgili) veya dolaylı olarak (üretimde katkıda bulunmak veya piyasada fiyat kontrolleri yapmakla ilgili) insan yeteneklerinin, refahının ve özgürlüğünün artırılması ile ekonomik üretimle ve sosyal değişimle yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir (Taşçı ve Tatlı, 2019: 96-97).

Üç Boyut	Dört Gösterge	Üç Endeks
Uzun ve Sağlıklı Yaşam	-Ortalama Beklentisi	Ömür Yaşam Beklentisi (Sağlık) Endeksi
Bilgiye Erişim	-Beklenen Okullaşma Yılı -Ortalama Okullaşma Yılı	Eğitim Endeksi
İyi Bir Yaşam Standardı	-Kişi Başına GSYH (SAGP-ABD \$)	GSYH (Gelir) Endeksi

Kaynak: UNDP (2020). Human Development Report 2020, Technical Notes Calculating the Human Development Indices, s.1

İnsani gelişmişlik endeksi, UNDP tarafından her yıl düzenli olarak yayımlanmakta sağlık, eğitim ve milli gelir göstergelerine göre ölçümlemenin yapıldığı bir endekstir. Endeks hesaplamalarında sağlıklıla ilgili ortalama ömür beklentisi, eğitimle ilgili ortalama ve beklenen okullaşma yılı ve gelir ile ilgili kişi başına düşen GSYH (satınalma gücü paritesine göre) verileri kullanılmaktadır (UNDP, 2020: 1). İnsani gelişmişlik endeksini 0 ile 1 arasında değer almakta ve **0-0,549** arası düşük, **0,550-0,699** arası orta, **0,700-0,799** arası yüksek ve **0,800 üzeri** değerler ise çok yüksek insani gelişmişliği tanımlanmaktadır (UNDP, 2020: 4).

Seçilmiş OECD Üyesi Ülkeler	1990	2000	2005	2010	2015	2019	1990-2019 Ort.
Avustralya	0,871	0,903	0,906	0,93	0,938	0,944	0,911
Avusturya	0,803	0,847	0,863	0,904	0,915	0,922	0,868
Belçika	0,813	0,88	0,897	0,91	0,922	0,931	0,889
Kanada	0,85	0,867	0,894	0,901	0,921	0,929	0,888
Şili	0,706	0,756	0,791	0,803	0,842	0,851	0,783
Çekya	0,738	0,804	0,843	0,87	0,891	0,90	0,828
Danimarka	0,806	0,87	0,91	0,917	0,933	0,94	0,889
Finlandiya	0,79	0,864	0,908	0,916	0,93	0,938	0,881
Fransa	0,786	0,849	0,867	0,879	0,895	0,901	0,859
Almanya	0,808	0,876	0,908	0,927	0,938	0,947	0,894
Yunanistan	0,761	0,804	0,853	0,865	0,877	0,888	0,831
İzlanda	0,807	0,867	0,896	0,898	0,934	0,949	0,884
İrlanda	0,773	0,867	0,904	0,901	0,935	0,955	0,877
İtalya	0,776	0,838	0,865	0,879	0,882	0,892	0,850
Japonya	0,818	0,858	0,875	0,887	0,908	0,919	0,872
Güney Kore	0,732	0,823	0,86	0,889	0,907	0,916	0,845
Lüksemburg	0,797	0,86	0,88	0,898	0,906	0,916	0,869
Meksika	0,656	0,708	0,737	0,748	0,766	0,779	0,724
Hollanda	0,836	0,882	0,897	0,917	0,934	0,944	0,897
Yeni Zelanda	0,826	0,876	0,896	0,906	0,921	0,931	0,888
Norveç	0,849	0,915	0,931	0,94	0,947	0,957	0,918
Polonya	0,718	0,79	0,813	0,84	0,863	0,88	0,806
Portekiz	0,718	0,792	0,813	0,829	0,854	0,864	0,805
İspanya	0,761	0,832	0,851	0,872	0,895	0,904	0,846
İsveç	0,821	0,903	0,904	0,911	0,938	0,945	0,898
İsviçre	0,84	0,898	0,914	0,941	0,947	0,955	0,906
Türkiye	0,583	0,66	0,696	0,739	0,801	0,82	0,698
Birleşik Krallık	0,781	0,874	0,897	0,912	0,923	0,932	0,881
ABD	0,865	0,886	0,9	0,916	0,921	0,926	0,900

Kaynak: (UNDP, 2022). <http://hdr.undp.org/en/indicators/137506#>, Erişim tarihi: 05.03.2022.

Tablo 3’te seçilmiş 29 OECD ülkesine ilişkin İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) verileri UNDP veri tabanından ulaşılarak sunulmuştur. 1990-2019 dönemi ortalamaları dikkate alındığında, İGE değeri en yüksek olan ülkeler Norveç, Avustralya, İsveç, ABD, İsveç, Hollanda ve Almanya; İGE değeri en düşük olan ülkeler ise Şili, Meksika ve Türkiye’dir.

2.Literatür Özeti

İnsani gelişimin açıklamasında kullanılan İnsani Gelişim Endeksi’nin (İGE) temel göstergeleri eğitim, sağlık ve yaşam standardı yani gelir olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Dolayısıyla endekse göre eğitim ve sağlık

hizmetlerinin ulaşılabilir olması ve uygun yaşam standardı için gelir düzeyinin yeterli olması gerekmektedir. Toplum için oldukça önemli olan eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik harcamalar, herhangi bir ülke için sosyal sektör harcamalarının birincil bileşenlerini oluşturmaktadır (Ray ve Sarangi, 2021: 467). Öyle ki eğitim ve sağlık alanındaki sosyal harcamalar, artan beşeri sermaye ve üretkenliğin olumlu geribildirim etkisi ile daha yüksek ekonomik büyümeye de yol açmaktadır (Maitra ve Mukhopadhyay 2012, Mekdad vd. 2014, Çetin ve Doğan 2015, Nowak ve Dahal 2016, Wahab vd. 2018).

Ayrıca kişilerin onurlu bir yaşam sürece gelire sahip olması ve temel ihtiyaçların dışında manevi ihtiyaçlarının karşılanabilir olması da elzemdir. Bu nedenle bir bütün olarak ele alındığında sosyal harcamalarla niteliğin artırılması, fırsat eşitliğinin sağlanması, kişisel gelişimin desteklenmesi ve insan onuruna yakışan bir hayat sürdürülebilmesi için şüphesiz oldukça önemlidir. Çünkü sosyal hizmetler sektörü, eğitim, spor, sanat, kültür, sağlık, su temini ve altyapı, konut, kentsel gelişim, sosyal güvenlik, refah ve beslenmeye yapılan harcamaların tümünü kapsamaktadır (Ray ve Sarangi, 2021: 467).

Literatür incelemesinde başta eğitim ve sağlık olmak üzere kamu sosyal harcamalarıyla insani gelişmişlik arasındaki ilişkinin birçok analiz yöntemiyle test edildiği görülmektedir. Ancak çalışmalar sosyal harcamaların insani gelişmeye katkısı konusunda fikir birliği sağlanamadığını da göstermektedir. İncelenen literatürün büyük bir bölümü sosyal harcamaların ve bileşenlerinin insani gelişme üzerinde olumlu etkide bulunduğu (Fattah ve Muji 2012, Bundala 2012, Sofilda vd. 2015, Agarwal 2015, Sofilda vd. 2015, Mittal 2016, Haile ve Nino-Zarazua (2018), Fadilah vd. (2018), Nuhu vd. 2018, Silva L. ve Ayvaz Kızılçöl 2018, Reddy ve Narsi Reddy 2019, Şaşmaz vd. 2019, Erdem ve Çelik 2019, Çalışkan ve Eğmir 2020, Şaşmaz vd. 2021, Geyik ve Aydın 2021, Linhartova 2021, Nurjannah vd 2022); bazılarında ise yalnızca sağlık harcamalarının insani gelişime katkıda bulunduğu ulaşılmıştır (Iheoma 2012, Gebregziabher ve Nino-Zarazua 2014, Safitri 2016, Beauty 2016). Az sayıda çalışmada ise eğitim harcamasının insani gelişmeyi olumlu etkilerken sağlık harcamasının olumsuz veya önemsiz etkide bulunduğu tespit edilmiştir (Pahlevi 2017, Maharda ve Auila 2020).

Tablo 4: İncelenmiş Ampirik Literatür Özeti

Yazar(lar)	Model/Ülke/Dönem	Sonuçlar
Opreana ve Mihaiu (2011)	Çoklu Regresyon Analizi / 27 AB üye ülkeleri / 2011	İGE ile sağlık harcamalarının etkinliği dolayısıyla sağlanan sağlık sistemi arasında güçlü bir pozitif korelasyon olduğu görülmekte ve AB'deki insani gelişme düzeyinin sağlık sisteminin sonuçlarıyla doğru orantılı olduğu çıkarımı yapılmaktadır.
Razmi vd. (2012)	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) ve Granger Nedensellik / İran / 1990-2009	Sağlık harcamaları ile İGE arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunurken, değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir.
Fattah ve Muji (2012)	Çoklu Regresyon Analizi / Güney Sulawesi'deki Jenepono / 1998-2007	Kamu harcamalarının eğitim, sağlık ve altyapıya tahsisinin, İGE'yi iyileştirmede olumlu ve önemli bir etkisine ulaşılmıştır.

Bundala (2012)	Regresyon Analizi / 40 Ülke / 2011	Sağlık, eğitim, cinsiyet eşitliği ve özgürlük konularındaki sosyal hizmetlerin iyileştirilmesi, öncelikle insani gelişmeyi ve sonrasında ekonominin iyileştirilmesinde önemli faktörler olduğuna ulaşılmıştır.
Iheoma (2012)	En Küçük Kareler Yöntemini / Nijerya, Gana ve Senegal / 2000-2010	Sosyal harcamaların insani gelişme üzerine etkisinin araştırıldığı çalışmaya göre, sağlık harcamalarının bu ülkelerde hem kısa hem de uzun vadede insani gelişmeyi açıklamada önemlidir. Ancak eğitim harcamasının önemine rastlanmamıştır.
Iheoma (2014)	En Küçük Kareler Yöntemi / Seçilen 20 Sahra altı Afrika ülkesi	İnsani gelişmeyi açıklamada yalnızca halk sağlığı ve yükseköğretim harcamalarının pozitif etkisine ulaşılmıştır. Özel sağlık harcamaları ile ilk ve orta öğretim harcamaları ise önemsiz bulunmuştur.
Gebregziabher ve Nino-Zarazua (2014)	Sistem GMM / 55 Gelişmekte Olan ve Geçiş Ekonomisi / 1991-2009	Çalışmada devletin sosyal harcamalarının Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (IHDI) üzerinde önemli ölçüde olumlu bir nedensel etkiye sahip olduğu, sağlığa yönelik harcamalarının ise çocuk ölüm oranı üzerinde önemli bir olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Çevik ve Taşar (2013)	Regresyon Analizi / 131 Ülke / 1995-2010	Özellikle az gelişmiş ülkelerde kamu sağlık harcamalarının çocuk ve bebek ölüm oranlarında azalış sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.
Agarwal (2015)	Panel Veri Analizi / Hindistan eyaletleri / 1991-2008	İlk olarak kişi başına reel gelir ve ardından sosyal harcamalarının (eğitim ve sağlık harcamaları) İGE'nin bir belirleyicisi olduğu tespit edilmiştir.
Sofilda vd. (2015)	Çoklu Doğrusal Regresyon Endonezya'da 33 il / 2004-2013	Sağlık ve eğitime yapılan kamu harcamaları ve ekonomik büyüme İGE üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahipken, nüfus artışı ve işsizliğin İGE üzerinde olumsuz ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Aysu ve Bakırtaş (2016)	Veri Zarflama Analizi / 20 OECD ülkesi / 2008-2011 ve 2014	Girdi değişkenleri olarak alınan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarının GSYH içindeki paylarıyla, çıktı değişkeni ise insani gelişmişlik endeksinin kullandığı etkinlik analizinde, Türkiye ve diğer 14 OECD üyesi ülkenin göreceli etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Mirahsani (2016)	Panel Veri Analizi / 25 Güneybatı Asya ülkesi / 2000-2008	Sağlık harcamalarındaki artış İGE'yi pozitif yönde etkilemektedir.
Yalçın ve Çakmak (2016)	Çoklu Regresyon Analizi / Türkiye / 1991-2013	Kamu sağlık harcaması, yataklı sağlık kurumu ve hekim başına düşen kişi sayısı ile İGE arasındaki ilişki pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlıdır.
Safitri (2016)	Panel Veri Analizi / Açe Bölgesindeki 23 Şehir / 2008-2014	Sağlık harcamaları İGE üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahipken, eğitim ve altyapı harcamalarının İGE üzerine pozitif ve daha az önem düzeyinde etkisi tespit edilmiştir.
Tunalı ve Yılmaz (2016)	Panel Veri Analizi / 34 OECD ülkesi / 2005-2014	İGE'de yer alan sağlık boyutunun göstergesi olarak doğumda yaşam beklentisi ve eğitim boyunun göstergesi olarak da okullaşma oranının kullanıldığı çalışmada, İGE üzerinde pozitif etkilerine ulaşılmıştır.
Beauty (2016)	Panel Veri Analizi / Endonezya'nın 33 ili / 2008-2013	Kamu eğitim harcaması İGE üzerinde önemli bir etkisi yoktur ancak sağlık harcaması İGE üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahiptir.
Mittal (2016)	Basit Korelasyon ve Regresyon Analizi / Hindistan / 2000-2014	Devletlerin sosyal sektör harcamaları ile İGE arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İGE'de daha yüksek sralara sahip eyaletlerde sosyal harcamaların da daha yüksek olduğu görülmektedir.
Pahlevi (2017)	Regresyon ve Keşifsel Veri Analizi / Endonezya'daki 33 il / 2008-2012	Yönetişim ve eğitim harcamaları insani gelişmeyi olumlu etkilemekte, ancak sağlık harcamaları olumsuz etkilemektedir.
Sarangi ve Von Bonin (2017)	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) /	Kamu eğitim harcamalarının ortalama eğitim süresi üzerindeki olumlu ve anlamlı etkisi, fakir ülkelerde, zengin

10 Arap ülkesi / 1990-2014	ülkeler için olduğundan daha güçlüdür. Ancak, daha güçlü etki için sadece sosyal harcama düzeylerinin değil, kamu sosyal harcamalarının doğru bileşimi de önemlidir. Kamu sağlık harcamaları, yaşam beklentisini artırmada önemli bir faktör olarak ortaya çıkmamaktadır. Aksine, özel sağlık harcamalarının yaşam beklentisi üzerinde olumlu ve önemli bir etkisi vardır. Ancak bu noktada dikkat çekilen husus bölgede son yıllarda artan yoksulluk, çocuklar arasında yüksek bodurluk ve yavaş insani gelişmedir.	Nkalo (2019)	ve GMM Analizi / Nijerya'da 20 eyalet / 2007-2017	ve su kaynaklarının insani gelişmeyi iyileştirmedeki etkinliğinin enerji, konut ve çevre koruma harcamalarından daha büyük olduğu tespit edilmiştir.	
Ruslan vd. (2018)	Basit Regresyon Analizi / Endonezya / 2008-2016	Eğitim harcamasının karşılığı olarak kullanılan Okul Operasyonel Yardımı (BOS) şeklindeki kamu harcaması İGE üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.	Nurdoğan (2019)	Granger Nedensellik / Türkiye / 1990-2017	Sosyal güvenlik harcamasından İGE'ye pozitif yönlü nedensellik bulunmuştur. Yani sosyal güvenlik harcaması insani gelişimin nedenidir.
Haile ve Nino-Zarazua (2018)	Sistem GMM / 55 düşük ve orta gelirli ülke / 1990-2009	Sosyal harcamaların (eğitim, sağlık, sosyal koruma) İHDI üzerinde önemli ölçüde olumlu bir nedensel etkiye sahip olduğunu ve sağlık harcamalarının çocuk ölümleri üzerinde arzu edilen önemli bir olumsuz etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.	Taşçı ve Tatlı (2019)	Panel ARDL / Türkiye / 1990-2014	Sosyal güvenlik harcamalarının hem kısa hem de uzun vadede İGE'yi dolayısıyla insani gelişmeyi önemli düzeyde olumlu yönde etkilemektedir.
Fadilah vd. (2018)	Panel Veri Analizi / Doğu Java'da 38 il ve ilçe / 2010-2015	Kamu eğitim, sağlık ve ekonomik harcamaların İGE'nin bileşenleri (eğitim endeksi, sağlık endeksi ve gelir endeksi) üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisine ulaşılmıştır. Ayrıca, altyapıya yapılan kamu harcamaları, eğitim endeksi ve gelir endeksi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir, ancak sağlık endeksinin önemli ölçüde etkilememektedir.	Widodo vd. (2019)	Panel Veri Analizi / Endonezya'nın 5 ili / 2007-2016	Devletin eğitim ve sağlığa yaptığı harcamaların İGE üzerinde olumlu ancak önemsiz etkiler oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Nuhu vd. (2018)	Aracı değişken analizi / Afrika ülkeleri / 2010-2014	Kişi başına sağlık harcamalarının İGE, anne ölüm oranı ve yeni doğan ölüm oranı arasında aracı değişken olarak yer aldığı aracı değişken analizi yapılmış ve değişkenlerin her biri arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. Sonuç olarak (a) daha yüksek düzeyde insani gelişme, daha yüksek düzeyde sağlık hizmeti harcamaları ile, (b) daha yüksek düzeyde insani gelişme, daha düşük anne ölüm oranı ve yeni doğan ölüm oranı seviyeleri ile ve (c) daha yüksek sağlık harcamaları, daha düşük anne ölüm oranı ve yeni doğan ölüm oranı ile ilişkilendirilmektedir.	Chavarría ve Bruno (2019)	İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi / Boliviya'daki 300'den fazla belediye /	Yönetişim etkinliğinin geliştirilmesi kamu sosyal harcamalarında (eğitim, sağlık, barınma gibi) artış sağlamakta ve sosyal harcamalarda insani gelişme düzeylerini artırmaktadır. Ayrıca belediyelerin insani gelişimi sağlamaya yönelik sosyal harcamalara katkısı devlet harcamalarına göre daha az etkin bulunmuştur.
Silva L. ve Ayvaz Kızılgöl (2018)	Zaman Serileri Analizi / Türkiye / 1990-2017	İGE'den eğitim ve sağlık harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır. Ayrıca eğitim harcamalarındaki bir standart sapma şoku İGE'yi hem olumsuz hem de olumlu etkilerken, sağlık harcamalarındaki bir standart sapma şokunun İGE üzerindeki etkisi sürekli olarak olumlu yöndedir. 2003 yılında "Sağlıkta Dönüşüm Programı" adı altında yeni bir sağlık reformu uygulanmaya başlanmış ve bu program, maddi durumu ne olursa olsun tüm bireylere sağlık hizmetleri açısından önemli faydalar sağlamıştır. Bu reformlar İGE değerlerine yansımaktadır. Fakat diğer taraftan Türkiye'de sık sık değişen eğitim sistemi İGE'ye de yansımaktadır. İncelenen yıllarda eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı artmakla birlikte, sonuç etkin bir şekilde tahsis edilmediğini göstermektedir.	Erdem ve Çelik (2019)	Panel ARDL / 33 Afrika ülkesi / 1995-2014	İGE, GSYH, kişi başı sağlık ve eğitim harcamalarının kullandığı çalışmada, kısa dönemde İGE ve sadece gelir arasındaki ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğu ancak uzun dönemde İGE'nin eğitim ve sağlık harcamaları değişkenleriyle pozitif ve anlamlı ilişkisine ulaşıldığı açıklanmaktadır.
Reddy ve Narsi Reddy (2019)	Tobit Regresyon Analizi / Hindistan / 2001-2015	Sosyal harcamaların iyileştirilmesi insani gelişme göstergelerini olumlu etkilemektedir. Özellikle sağlık, eğitim, spor, sanat, kültür, altyapı vb. harcamalar insani gelişme üzerinde olumlu etkiye sahiptir.	Çalışkan ve Eğinir (2020)	Panel Veri Analizi / 29 Avrupa Ülkesi / 2009-2018	İnsani gelişme ile kamu eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye ulaşılmıştır.
Şaşmaz vd. (2019)	Panel Nedensellik Analizi / 34 OECD ülkesi / 2000-2015	Sağlık harcaması ve kalkınmanın göstergesi olarak İGE kullanıldığı çalışmaya göre değişkenler arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olmasının yanı sıra çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.	Kushwaha ve Tiwari (2020)	Regresyon Analizi / Hindistan eyaletleri / 2011-2018	Araştırmanın sonucu, kamu eğitim harcamaları ile insani gelişme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çalışma ayrıca, üst düzey gelir grubunda sınıflandırılan hızlı büyüyen eyaletlerin eğitime daha az harcama yaparken, az gelişmiş eyaletlerin eğitim sektöründeki harcamalarını artırdığını da ortaya koymaktadır.
Edeme ve	En Küçük Kareler	Eğitim, sağlık, tarım ve kırsal kalkınma	Maharda ve Auila (2020)	Panel Veri Analizi / Endonezya'nın 12 ili / 2010-2018	Eğitime yapılan kamu harcamalarının İGE ile anlamlı ve pozitif bir ilişkiye sahip olduğunu, buna karşın sağlık için yapılan kamu harcamalarının İGE ile önemsiz bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacıların bu konudaki yorumu ise toplam harcama miktarı, paranın ne kadar etkin ve verimli harcadığını açıklamaya dayanmaktadır.
			Şaşmaz vd. (2021)	Panel Nedensellik / 27 AB Üyesi / 2005-2017	Sosyal harcamalar ile İGE arasında iki yönlü bir nedensel ilişkiye ulaşılmıştır. Ardından üye devletler 2000 öncesi ve sonrası olarak iki gruba ayrıldığında 2000 öncesi AB Üye Devletlerinde sosyal harcama ile İGE arasında pozitif ve önemli bir nedensel ilişki tespit edilmiştir. 2000 sonrası ise iki faktör arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.
			Erasmus (2021)	En Küçük Kareler / Nijerya / 1960-2019	Kamu harcamaları ve beşeri sermaye gelişimi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Sonuç olarak sağlık ve eğitim harcamalarının insani gelişme endeksi üzerinde olumlu ancak önemsiz bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.
			Geyik ve Aydın (2021)	Granger Nedensellik / Türkiye / 1990-2019	Yarı kamusal mallara yönelik harcamaların İGE üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmaya göre, yarı kamusal mal özelliği taşıyan eğitim ve sağlık harcamalarından İGE'ye tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
			Kızılkya ve Dağ (2021)	Panel Fourier Nedensellik / E-7 Ülkeleri / 2000-2018	Çalışmada sağlık harcamaları ile İGE arasında uzun dönemli ilişki tespit edilirken, nedensellik ilişkisine ulaşılmamıştır. Ülke bazında sadece Meksika'da sağlık harcamasından İGE'ye ve Hindistan'da İGE'den sağlık

		harcamasına doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Linhartova (2021)	Panel Veri Analizi / 28 AB ülkesi / 1995-2018	Kamu harcamaları ile insani gelişme arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada, dinlenme, kültüre yönelik harcamaların insani gelişme üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğunu ve bunu azalan sırada sağlık, sosyal koruma, barınma ve sosyal tesis harcamalarının takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Çevrenin korunmasına yönelik kamu harcamalarının ise beşeri sermaye gelişimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir olumsuz etkisine ulaşılmıştır.
Nurjannah vd (2022)	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi / Endonezya Güney Sulawesi Eyaleti / 2009-2018	Kamu eğitim, sağlık harcaması, ekonomik büyüme ve yoksulluğun İGE'ye etkisinin ölçüldüğü çalışmada, ekonomik büyüme, kamu sağlık ve eğitim harcamaları İGE üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahipken, yoksulluğun olumsuz etkisine ulaşılmıştır.

3. Veri, Yöntem ve Ampirik Bulgular

Kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik üzerindeki etkisi 29 OECD Ülkesi temelinde 1990-2019 yılları arasında panel veri yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın söz konusu yıllarda ve 29 ülke temelinde gerçekleştirilmesinin nedeni ilgili verilere OECD ülkelerinin bazılarında incelenen dönemde ulaşılamamasıdır. OECD ülkelerinde kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik üzerindeki etkisini tahmin edebilmek amacıyla panel veri analizinden yararlanılmıştır. Analizde kullanılan veriler İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) verisi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve kamu sosyal harcamaları verisi ise OECD Sosyal Harcamalar Veri Tabanından derlenmiştir. Kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik üzerindeki etkisini tahmin edebilmek amacıyla Model 1'den yararlanılmıştır.

$$\text{İGE}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{KSH}_{it} + e_{it} \quad (1)$$

Model 1'de İGE insani gelişmişlik endeksini temsil etmektedir. İnsani gelişmişlik endeksi Dünya'da ülkelerin eğitim, yaşam düzeyi vb. gibi kıstasları temel alınarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından türetilmektedir. KSH ise modelde kamu sosyal harcamalarını temsil etmektedir. Kamu sosyal harcamalarının bileşimleri ülkelerin ve kurumların istatistiki hesaplamalarına göre değişiklik göstermektedir (Şeker, 2011; Koç, 2019). Bu çalışmada kamu sosyal harcamaları OECD Sosyal Harcamalar Veri Tabanı'na göre esas alınmıştır. OECD sosyal harcamalar veri tabanının (SOCX) sosyal harcama niteliğinde kabul ettiği harcamalar (Adema ve Fron, 2019: 8; Koç, 2019): 1- Yaşlılık; 2-Hayatta kalanlara yönelik emekli maaşları ve cenaze ödemeleri; 3-İş göremezlik ile ilgili yardımlar; 4-Sağlık; 5-Aile; 6-Aktif işgücü piyasası politikaları; 7-İşsizlik; 8-Konut ve 9-Diğer sosyal politika alanlarına yönelik ödemeler. Bu çalışmada kullanılan değişkenlere ait istatistikler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Table 5: Değişkenler ve Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Açıklama	Kaynak
İGE	İnsani Gelişmişlik Endeksi	UNDP
KSH	Kamu Sosyal Harcamaları (GSYH'ya Oran)	OECD
Tanımlayıcı İstatistikler		
	İGE	KSH
Ortalama	0.857968	19.35664
Medyan	0.872000	19.61100
Maximum	0.957000	33.69600
Minimum	0.583000	2.519000
Standart Sapma	0.066516	6.478129
Çarpıklık	-1.193854	-0.463460
Basıklık	4.609858	2.879062
Jarque-Bera	300.6136	31.6755
Gözlem	870	870

Panel veri analizinde öncelikle değişkenlerin yatay kesit bağımlılıkları tespit edilmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak da birim kök testi seçimi yapılmaktadır. Tablo 6, çalışmada kullanılan değişkenlerin yatay kesit bağımlılıklarını özetlemektedir.

Table 6: Değişkenlerin Yatay Kesit Bağımlılıkları

	CD _{LM} Pesaran (2004)	CD _{LM1} Breusch-Pagan (1980)	CD _{LM2} Pesaran (2004)	CD _{LMadj} Pesaran vd. (2008)
İGE	-8.895 (0.185)	35.943 (0.022)	2.306 (0.011)	5.849 (0.000)
KSH	-2.162 (0.015)	34.336 (0.033)	2.058 (0.020)	-0.697 (0.757)

Tablo 6'daki sonuçlara göre değişkenlerin her ikisinde de yatay kesit bağımlılığına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bundan dolayı değişkenlerin durağanlığını tespit edebilmek amacıyla ikinci nesil birim kök testleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada serilerin durağanlıkları Hadri ve Kurozumi (2012) Testi ile incelenmiştir. Hadri-Kurozumi birim kök testi, Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin Testi (KPSS) testinin panel veri analizi için uyarlanmış halidir. Bu test için Z_A^{SPC} ve Z_A^{LA} test istatistikleri temelinde hesaplanmaktadır. Hadri-Kurozumi birim kök testi Pesaran (2007) CADF testi temelinde geliştirilmiştir. Değişkenlere ait Hadri-Kurozumi birim kök test sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Table 7: Hadri ve Kurozumi (2012) Birim Kök Test Sonuçları

		Z_A^{SPC}	Z_A^{LA}
I(0)	İGE	1.2984 (0.097)	1.5973 (0.055)
I(0)	KSH	3.0118 (0.001)	2.3399 (0.009)
I(1)	Δ İGE	2.0418 (0.979)	1.4549 (0.927)
I(1)	Δ KSH	0.8417 (0.800)	0.0511 (0.479)

Hadri-Kurozumi birim kök test sonuçlarına göre değişkenlerin seviyelerinde birim kök içerdikleri birinci farklarında ise durağan hale geldikleri Tablo 7'de görülmektedir. Hadri-Kurozumi testi temelinde değişkenlerin birim kök içermediğini ifade eden H_0 hipotezi kabul edilerek değişkenlerin birinci farklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Değişkenlerin birinci farklarında durağan hale geldiklerinin tespitinden sonra değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı panel eşbütünlük analizi ile tespit edilebilmektedir. Eşbütünlük analizinde kullanılan testler ise oluşturulan modellerdeki eğim katsayılarının homojenliği ve oluşturulan modelin yatay kesit bağımlılığı durumuna göre değişiklik göstermektedir. Bundan dolayı

eşbütünleşme analizinden önce modeldeki eğim katsayılarının homojenliği ve yatay kesit bağımlılığı test edilmiştir. Oluşturulan modelde yatay kesit bağımlılığı Breusch-Pagan (1980) tarafından ortaya koyulan CD_{LM1} testi ve Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) CD_{LMadj} testi ile araştırılmıştır. Modelin eğim katsayılarının homojenliği ise Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen delta testi ile araştırılmıştır. Söz konusu testlerin sonuçları Tablo 8’de özetlenmiştir.

Tablo 8: Model Yatay Kesit bağımlılığı ve Homojenlik Testi

		İstatistik	p-değeri
Yatay Kesit Bağımlılığı	CD_{LM1}	2536.688	0.000
	CD_{LMadj}	65.237	0.000
Homojenlik	Delta Tilde	37.394	0.000
	Delta Tilde adj	39.346	0.000

Söz konusu testlerin sonuçları Tablo 8’de özetlenmiştir. Test sonuçlarına göre oluşturulan modelde öncelikle yatay kesit bağımlılığı olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında oluşturulan modelin eğim katsayılarının heterojen olduğu belirlenmiştir. Analizin sonraki aşamasında bu test sonuçları dikkate alınarak eşbütünleşme test seçimi yapılmıştır. Buna göre modeldeki değişkenler arasındaki eşbütünleşik ilişkinin varlığı yatay kesit bağımlılığı ve heterojenliği dikkate alan Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi ile belirlenmiştir.

Tablo 9: Westerlund-Edgerton (2007) Eşbütünleşme Testi Sonuçları

İstatistik	Asymptotic p-değeri	Bootstrap p-değeri
4.686	0.000	0.976

Not: Bootstrap olasılık değerleri 10.000 bootstrap sayısı ile elde edilmiştir.

Analizde kullanılan eşbütünleşme testi yatay kesit bağımlılığına duyarlıdır. Modelde yatay kesit bağımlılığı olduğu durumda bootstrap değerleri temelinde eşbütünleşme ilişkisinin varlığına karar verilmektedir. Modelde eşbütünleşme ilişkisinin varlığını gösteren H_0 hipotezi bootstrap p-değerine göre kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak analize dahil edilen OECD ülkelerinde 1990-2019 yılları temelinde kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında uzun dönemdeki ilişkinin varlığı belirlenmiştir. Analizin bundan sonraki kısmında değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Oluşturulan eşbütünleşme modelinde eğim katsayıları heterojen olarak tespit edilmiştir. Bu yüzden çalışmada kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkinin nedensellik boyutu Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi ile araştırılmıştır. Heterojen panel veri analizi için geliştirilmiş olan söz konusu test yatay kesit bağımlılığına duyarlıdır. Aynı zamanda değişkenlerin farklı durağanlık seviyelerinde de uygulanabilmektedir. Tablo 10, 29 OECD ülkesi temelinde 1990-2019 yıllarında kamu sosyal harcamalarından insani gelişmişlik düzeyine doğru nedensellik olup olmadığını gösteren Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 10: Nedensellik Test Sonuçları

KSH→İGE				
Ülkeler	*GU	t istatistiği	Olasılık	Karar
Avustralya	1	4.533	0.033	✓
Avusturya	2	0.079	0.961	
Belçika	3	1.972	0.578	
Kanada	2	2.314	0.314	
Şili	1	2.138	0.144	
Çekya	2	0.784	0.676	
Danimarka	1	0.041	0.839	
Finlandiya	2	0.205	0.902	
Fransa	1	3.061	0.080	✓
Almanya	1	6.131	0.013	✓
Yunanistan	1	2.494	0.114	
İzlanda	2	2.043	0.360	
İrlanda	2	5.639	0.060	✓
İtalya	1	0.012	0.912	
Japonya	1	4.374	0.036	✓
Kore	2	0.354	0.838	
Lüksemburg	2	0.975	0.614	
Meksika	1	0.004	0.951	
Hollanda	1	0.267	0.606	
Yeni Zelanda	3	10.352	0.016	✓
Norveç	1	5.437	0.020	✓
Polonya	2	4.214	0.122	
Portekiz	1	0.546	0.460	
İspanya	3	11.315	0.010	✓
İsveç	2	1.544	0.462	
İsviçre	2	0.637	0.727	
Türkiye	1	0.468	0.494	
Birleşik Krallık	3	4.480	0.214	
Amerika	2	1.865	0.394	
Panel Geneli		90.099 (Fisher stat.)	0.004	✓

*GU, gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

Tablo 10’daki sonuçlar değerlendirildiğinde öncelikle panel genelinde %1 anlamlılık seviyesinde kamu sosyal harcamalarından insani gelişmişlik düzeyine doğru nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle analiz temelinde esas alınan 29 OECD ülkesinde kamu sosyal harcamalarından insani gelişmişlik düzeyine doğru nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Ülkeler düzeyindeki bireysel sonuçlar dikkate alındığında ise; Avustralya, Fransa, Almanya, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç ve İspanya’da kamu harcamalarından insani gelişmişlik düzeyinde doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 11’de ise insani gelişmişlik düzeyinden kamu sosyal harcamalarına doğru nedensellik ilişkisinin varlığı Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi temelinde özetlenmiştir.

Tablo 11: Nedensellik Test Sonuçları

İGE→KSH				
Ülkeler	*GU	t istatistiği	Olasılık	Karar
Avustralya	1	0.177	0.674	
Avusturya	2	6.369	0.041	✓
Belçika	3	5.032	0.170	
Kanada	2	0.253	0.881	
Şili	1	0.015	0.901	
Çekya	2	3.322	0.190	
Danimarka	1	2.131	0.144	
Finlandiya	2	2.832	0.243	
Fransa	1	0.644	0.422	
Almanya	1	0.259	0.611	
Yunanistan	1	1.448	0.229	
İzlanda	2	0.014	0.993	
İrlanda	2	2.171	0.338	
İtalya	1	2.784	0.095	✓
Japonya	1	0.112	0.738	
Kore	2	3.413	0.182	
Lüksemburg	2	4.007	0.135	
Meksika	1	1.653	0.199	
Hollanda	1	0.007	0.935	
Yeni Zelanda	3	3.588	0.310	
Norveç	1	2.682	0.101	
Polonya	2	3.592	0.166	
Portekiz	1	3.564	0.059	✓

İspanya	3	14.231	0.003	✓
İsveç	2	0.371	0.831	
İsviçre	2	5.753	0.056	✓
Türkiye	1	0.030	0.862	
Birleşik Krallık	3	0.144	0.986	
Amerika	2	3.966	0.138	
Panel Geneli		83.623 (Fisher stat.)	0.015	✓

*GU, gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

Tablo 11'deki nedensellik sonuçları değerlendirildiğinde, öncelikle panel genelinde %5 anlamlılık seviyesinde insani gelişmişlik düzeyinden kamu sosyal harcamalarına doğru nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, analize dahil edilen ülkeler temelinde insani gelişmişlik düzeyinden kamu sosyal harcamalarına doğru nedensellik ilişkisi Avusturya, İtalya, Portekiz, İspanya ve İsviçre ülkelerinde mevcuttur. Panel geneli değerlendirildiğinde, 1990-2019 yıllarında söz konusu OECD ülkelerinde kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna varılmıştır. Nedensellik analizinde birim etkiler sonucunda sadece İspanya'da çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada 1990-2019 yılları arasında seçilmiş 29 OECD ülkesi temelinde kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Öncelikle değişkenlerin yatay kesit bağımlılıkları ve durağanlıkları incelenmiştir. Analizde kullanılan değişkenlerinin her ikisinin de yatay kesit bağımlılığı olduğuna karar verilmiştir. Bunun yanında değişkenlerin birinci farklarında durağan olduğu tespit edilmiştir. Oluşturulan eşbütünleşme modelinin de yatay kesit bağımlılığının olduğu ve eğitim katsayılarının heterojen olduğu belirlenmiştir. Eşbütünleşme test sonuçlarına göre kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik arasında uzun dönemli ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Buna bağlı olarak gerçekleştirilen nedensellik test sonuçları da kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında panel genelinde çift yönlü nedensellik olduğunu göstermiştir. Birim etkiler düzeyinde, kamu sosyal harcamalarından insani gelişmişlik düzeyine doğru Avustralya, Fransa, Almanya, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç ve İspanya'da; insani gelişmişlik düzeyinden kamu sosyal harcamalarına doğru ise Avusturya, İtalya, Portekiz, İspanya ve İsviçre'de nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. İspanya'da ise kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

SONUÇ

Kamu harcamaları devlet tarafından toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan harcamaları ifade etmektedir. Günümüzde devletin ekonomik hayattaki rolü ve sınırı hala tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu harcamalarının milli gelire oranı ise bu sınırı gösteren önemli ölçütlerden biri sayılmaktadır. Klasik iktisadi görüşe göre devletin yapmış olduğu harcamalar minimum düzeyde olmalıdır. Tam tersine, Keynesyen görüş ise kamu harcamalarını maliye politika araçları arasında en önemlisi olarak görmektedir. Bunun yanında kamu harcamalarının sürekli artış halinde

olduğunu gösteren literatürde birçok çalışma ve ortaya koyulan teorik görüşler mevcuttur. Kamu harcamalarının artışı farklı nedenlere bağlı olsa da ekonomik, sosyal vb. gibi etkilerinin neler olduğu da hala tartışma konusudur. Kamu sosyal harcamaları da kamu harcamaları içerisinde sürekli artış eğiliminde olan harcamalar arasında yer almaktadır. Çünkü devletler gelir ve servet dağılımdaki artan adaletsizlikleri gidermek için maliye politikası araçlarını nispeten tercih etmektedirler. Kamu sosyal harcamaları özellikle sosyal devlet ve dolayısıyla sosyal bütçe anlayışı çerçevesinde dezavantajlı olanların lehine bir gelir ya da servet transferi aracı haline gelmiştir. Bu çalışmada kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik düzeyi üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Gelir düzeyi, eğitim ve sağlık göstergelerinden yola çıkılarak hesaplanan insani gelişmişlik endeksi literatürde uluslararası karşılaştırmalarda en sıklıkla kullanılan göstergelerden biridir. Kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik düzeyi üzerindeki etkisi ampirik olarak sıklıkla çalışılan bir konu haline gelmiştir. Çünkü kamu sosyal harcamalarının amaçları arasında; eğitim düzeyinin iyileştirilmesi, sağlık düzeyinin iyileştirilmesi, gelir düzeyinin iyileştirilmesi, gelir grupları arasındaki adaletsizliğin giderilmesi, servet dağılımdaki adaletsizliğin giderilmesi, kaynakların adil ve etkin bir şekilde dağıtılması vb. gibi yer almaktadır. Bu çalışmada da buradan hareketle 29 OECD ülkesi temelinde 1990-2019 yılları arasında kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik endeksi üzerindeki etkisi panel veri analizi ile incelenmiştir.

Kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik düzeyi üzerindeki etkisini gösterebilmek amacıyla oluşturulmuş olan modeldeki değişkenlerin öncelikle yatay kesit bağımlılıkları ve durağanlık durumları tespit edilmiştir. Analiz sonuçları değişkenlerin yatay kesit bağımlılıklarının olduğunu ve birinci farklarında durağan hale geldiklerini göstermiştir. Analizin sonraki aşamasında değişkenler arasındaki eşbütünleşik ilişki araştırılmıştır. Eşbütünleşme test sonuçları 1990-2019 yılları arasında ilgili ülkelerde kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermiştir. Diğer bir ifadeyle bu çalışmada ilgili yıl ve ülke gurubu temelinde kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir. Analizin sonraki aşamasında kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkinin nedensellik boyutu araştırılmıştır. Nedensellik boyutu Emirmahmutoglu ve Köse (2011) Nedensellik Testi ile araştırılmıştır. Bu test heterojen modellerde etkin olan aynı zamanda panel genelinde sonuç verebilen bir nedensellik testi olduğu için hem panel genelinde hem de ülke etkileri temelinde nedensellik sonuçlarına ulaşılmıştır. Nedensellik sonuçları panel genelinde değerlendirildiğinde, kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Birim etkiler değerlendirildiğinde; Avustralya, Fransa, Almanya, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç ve İspanya'da kamu harcamalarından insani gelişmişlik

düzeyinde doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi; Avusturya, İtalya, Portekiz, İspanya ve İsviçre’de ise insani gelişmişlik düzeyinden kamu sosyal harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. İspanya’da ise kamu sosyal harcamaları ve insani gelişmişlik düzeyi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Bu çalışmada 1990-2019 yılları ve 29 OECD ülkesi temelinde elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, sonuçların literatürdeki çalışmalar ile uyumlu olduğu belirtilebilir. Avustralya, Fransa, Almanya, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç ve İspanya’da kamu sosyal harcamalarının etkin bir kamu politika aracı olarak

kullanıldığı ve insani gelişmişlik düzeyi üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Özellikle bu ülkelerde kamu sosyal harcamalarının insani gelişmişlik endeksi temelindeki etkisi, kamu sosyal harcamalarının eğitim, sağlık ve gelir üzerindeki muhtemel olumlu etkisinin olabileceğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Sonraki çalışmalarda bu ülkelerdeki söz konusu etkinin araştırılması gerekmektedir. Bunun yanında insani gelişmişlik düzeyinin kamu sosyal harcamaları üzerindeki nedensellik etkisinin tespit edilmesi Avusturya, İtalya, Portekiz, İspanya ve İsviçre’de bu ülkelerde muhtemelen Wagner Hipotezi etkisinin olabileceğine işaret olarak görülebileceği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Adema, W. and Fron, P. (2019), The OECD SOCX Manual – 2019 edition A guide to the OECD Social Expenditure Database (OECD, Unclassified), Erişim adresi: https://www.oecd.org/social/soc/SOCX_Manuel_2019.pdf.
- Agarwal, P. (2015), “Social Sector Expenditure and Human Development: Empirical Analysis of Indian States”, *Indian Journal of Human Development*, 9(2): 173–189. DOI:10.1177/0973703020150202.
- Aktan, C. C. (2002), Bir Piyasa Başarısızlığı Nedeni Olarak Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorunu: Kamu Ekonomisinin Rolü ve Kamu Politikası Araçları, Aktan, C. C. (ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Arısoy, İ., Ünlükaplan, İ. ve Ergen, Z. (2010), “Sosyal Harcamalar ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisinde 1960 – 2005 Dönemine Yönelik Bir Dinamik Analiz”, *Maliye Dergisi*, 158, 398-421.
- Aysu, A. ve Bakırtaş, D. (2016), “Eğitim, Sağlık ve Sosyal Koruma Harcamalarının Etkinlik Analizi: Türkiye ve Diğer OECD Ülkeleri Değerlendirmesi”, *Maliye Dergisi*, 171, 81-107.
- Beauty, F.N. (2016), “The Analysis Of Government Expenditure For Education And Health Sector On Human Development Index (HDI) In Indonesia Year 2008-2013”, *Jurnal Ilmiah Mahasiswa FEB Universitas Brawijaya*, 4(2).
- Bhanumurthy, N.R., Prasad, M. and Jain, R. (2016), “Public Expenditure, Governance and Human Development: A Case of Madhya Pradesh”, *National Institute of Public Finance and Policy New Delhi, Working paper No. 171*
- Breusch, T.S. and Pagan, A.R. (1980), “The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics”, *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Bundala, N. (2012), “Economic Growth and Human Development; A Link Mechanism: An Empirical Approach”, MPRA Paper 47648, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/47648/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.
- Chavarria, D. and Bruno, D. (2019), “Gasto Público Social, Gobernanza y Desarrollo Humano: Una Aplicación con Datos Municipales de Bolivia: 1994-2008”, MPRA Paper 95638, University Library of Munich, Germany. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/95638/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.
- Çalışkan, A. ve Eğmir R.T. (2020), “Kamu Harcama Türleri ile İnsani Gelişme Arasındaki İlişki: Avrupa Ülkeleri Örneği (2009 - 2018)”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 10(2), 217-226
- Çetin, M. ve Doğan, I. (2015), “The Impact of Education and Health on Economic Growth: Evidence from Romania (1980-2011)”, *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 18(2), 133-147.
- Çevik, S. ve Taşar, O., (2013), “Public Spending on Health Care and Health Outcomes: Cross Country Comparison”, *Journal of Business, Economics and Finance*, 2(4), 82-100.
- Das, R. C., Mandal, C., and Patra, A. K. (2019), “Linkage Between Social Sector’s Spending and HDI: Study on Individual as well as Panel Data of Indian States”, *Review of Social Economy*, 1–23. doi:10.1080/00346764.2019.1671605
- Dudzevičiūtė, G. and Šimelytė, A. (2018), “Education and Economic Development in the Selected European Union Countries”, *European Journal of Sustainable Development*, 7(2), 14-28.
- Edeme, R. K. and Nkalu C. N. (2019), “Public Expenditure and Human Development in Nigeria in the last decade, composition and distributional impacts”, *Economics and Business Letters* 8(2) 62-73. DOI: 10.17811/ebl.8.2.2019.62-73
- Emirmahmutoglu, F. ve Kose, N. (2011), “Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels”, *Economic Modelling*, 28(3), 870-876.
- Erasmus, E.G.(2021), “Public Expenditure and Human Capital Development in Nigeria”, *Journal of Accounting and Financial Management*, 7(2), 26-43.
- Erdem, E. ve Çelik, B. (2019), “İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bazı Afrika Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 13- 36.
- Fadilah, A., Ananda, C. F. ve Kaluge, D. (2018), “A Panel Approach: How does Government Expenditure Influence Human Development Index?”, *Jurnal Ekonomi dan Studi Pembangunan*, 10(2), 130-139.
- Fattah, S., & Muji, A. (2012), “Local Government Expenditure Allocation toward Human Development Index at Jeneponto Regency, South Sulawesi, Indonesia”, *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 5(6), 40–50.
- Gebregziabher, F. and Nino-Zarazua, M. (2014), *Social Spending and Aggregate Welfare in Developing and Transition Economies*”, WIDER Working Paper 2014/082.
- Geyik, O. ve Aydın, M. S. (2021), “Maliye Politikası Aracı Olarak Kamu Harcamaları ile İnsani Gelişme Endeksi Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bulgular (1990-2019)”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 2066-2084
- Hadri, K. and Kurozumi, E. (2012), “A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor”, *Economics Letter*, 115, 31-34.
- Haile, F. and Nino-Zarazua, M. (2018), “Does Social Spending Improve Welfare in Low-Income and Middle- Income Countries?”, *Journal of International Development*, 30(3), 367–398.
- Iheoma C.G. (2012). “Social Spending and Human Development in Selected West African Countries”, *Munich Personal RePEc Archive Paper No. 42139*. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/42139/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.
- Iheoma, C. G. (2014), “Impact of Social Spending on Human Development in Sub-Saharan Africa”, *American Journal of Social Sciences*, 2(2), 29–35.
- Kayalidere, G. ve Şahin, H. (2014), “Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2),57-75.
- Kızıler, N. (2017). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları”, *Journal of Life Economics*, 4(1): 77-100.
- Kızılkaya, F., ve Dağ, M., (2021), “E-7 Ülkelerinde Sağlık Harcamaları İle İnsani Gelişmişlik Endeksi Arasındaki İlişki: Fourier Yaklaşımı”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(4), 2576-2588
- Koç, Ö. E. (2019), “Sosyal Devlet ve Sosyal Bütçe Perspektifinden Türkiye’de Sosyal Harcamalar”, Koç, N. (Ed.), *Güncel Sosyal ve Mali Sorunlara Yönelik Seçme Yazılar* İçinde, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kushwaha, M., and Tiwari, R. (2020), “A Causal Relationship Between Public Expenditure Education and Human Development: Analysis of Indian States”, *GAP GYAN*, 3(3), 1-7.

- Linhartova, V. (2021). "Analyzing the Role of Public Expenditures in Human Development: Panel Data Analysis of EU-28 Countries", *Montenegrin Journal of Economics*, 17(1), 85-96.
- Maharda, J.B., and Aulia, B.Z. (2020), "Government Expenditure and Human Development in Indonesia", *Jambura Equilibrium Journal*, 2(2), 81-94. <https://doi.org/10.37479/jej.v2i2.6901>
- Maitra, B. & Mukhopadhyay, C. K. (2012), "Public Spending on education, health care and economic growth in Selected Countries of Asia and the Pacific", *Asia-Pacific Development Journal*, 19(2), 19-48.
- Mekdad, Y., Dahmani, A. and Louraj, M. (2014), "Public Spending on Education and Economic Growth in Algeria: Casuality Test", *International Journal of Business and Management*, 2(3), 55-77.
- Mirahsani, Z. (2016), "The Relationship Between Health Expenditures and Human Development Index", *Journal of Research & Health, Social Development & Health Promotion Research Center*, 6(3), 373- 377. DOI: 10.7508/jrh.2016.03.011.
- Mittal, P. (2016), "Social Sector Expenditure and Human Development of Indian States", MPRA Paper 75804, University Library of Munich, Germany.
- Nowak, A. Z. and Dahal, G. (2016), "The contribution of education to economic growth: Evidence from Nepal", *International Journal of Economic Sciences*, 5(2), 22-41.
- Nuhu, K. M., McDaniel, J. T., Alorbi, G. A., and Ruiz, J. I. (2018), "Effect of Healthcare Spending on the Relationship Between the Human Development Index and Maternal and Neonatal Mortality", *International Health*, 10(1), 33-39.
- Nurdoğan, A. K. (2019). "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Harcamaları ve İnsani Gelişme Endeksi İlişkisi Ekonometrik Analiz (1990-2017)", *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi*, Denizli.
- Nurjannah, Palangda, L., Siswanto, S.P., Abu, I. and Sutrisno (2022), "How Does Macroeconomic Variables Affect Human Development Index", *International Conference on Social, Economics, Business, and Education (ICSEBE 2021)*, 164-167. Atlantis Press.
- OECD (2022), OECD Social Expenditure- Aggregated data. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG, Erişim tarihi: 05.03.2022.
- Opreana, A. and Mihaiu D.M., (2011), "Correlation Analysis Between The Health System and Human Development Level Within The European Union", *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 2(2), 99-102
- Öztürk, M. (2020), "Türkiye'de Sosyal Harcamalar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(47): 497-519. DOI: 10.21560/spcd.vi.578493.
- Pahlevi, M. (2017), "Impact of Governance and Government Expenditure on Human Development in Indonesia", In *Research Paper of Master of Arts in Development Studies International Institute of Social Studies, Institute of Social Studies*.
- Pesaran, M. H. (2007), "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265-312.
- Pesaran, M. H., Ullah, A. and Yamagata, T. (2008), "A Bias-adjusted LM Test of Error Cross-section Independence", *The Econometrics Journal*, 11(1),105-127.
- Pesaran, M. H. and Yamagata, T. (2008), "Testing Slope Homogeneity in Large Panels". *Journal of Econometrics*, 142, 50-93.
- Ray, M. and Sarangi, M. (2021), "Causal Linkage Between Social Sector Expenditure and Economic Growth: Evidence From India", *Indian Journal of Economics and Business*, 20(2), 463-473.
- Razmi, M. J. and Abbasian, E. and Mohammadi, S. (2012), "Investigating the Effect of Government Health Expenditure on HDI in Iran", *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology, ScientificPapers.org*, 2(5), 1-8
- Reddy, S. M. and Narsi Reddy V. V. (2019), "Social Sector Expenditures and Their Impact on Human Development in India: Empirical Evidence During 2001-02 to 2015-16", *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, 7(6S5), 1938-1943.
- Ruslan, D., Rinaldi, M. And Aditia R. (2018), "Effect Of Education Budget In Improving Human Development Index In Indonesia", *International Conference On Global Education V1 (Icge V1)*. Penang, Malaysia, 1635-1641.
- Safitri, I. (2016), "Pengaruh Pengeluaran Pemerintah Sektor Kesehatan, Pendidikan dan Infrastruktur terhadap Indeks Pembangunan Manusia di Provinsi Aceh", *Jurnal Ilmiah Mahasiswa Ekonomi Pembangunan Fakultas Ekonomi Dan Bisnis Unsyiah*, 1(1), 66-76.
- Sarangi, N., and Von Bonin, J. (2017), "Fiscal Policy on Public Social Spending and Human Development in Arab Countries", Beirut: UNESCWA Working Paper.
- Sarıgül, Ö., (2019), *Eğitim Harcamaları, Sağlık Harcamaları ve Milli Gelir İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Bootstrap Modelleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarısoy, İ. ve Koç, S. (2010), "Türkiye'de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi", *Maliye Dergisi*, 158, 326-348.
- Silva L., H. K. ve Ayvaz Kızılgöl, Ö. (2018), "The Effect Of Human Capital on Human Development Index In Turkey: An Empirical Analysis", *ICOAEF'18 IV. International Conference on Applied Economics and Finance & EXTENDED WITH SOCIAL SCIENCES*, Kuşadası, Kongre Kitabı, Eds: Darıcı, B., Ertuğrul, H. M., Ayhan, F., 516-527
- Sofilda, E., Hermiyanti, P. and Hamzah, M., (2015), "Determinant Variable Analysis of Human Development Index in Indonesia (Case for High and Low Index at Period 2004-2013)", *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 8(9): 11-28.
- Sulistiyowati, N., Sinaga, B. M., and Novindra. (2017), "Impacts of Government and Household expenditure on Human Development Index", *Journal of Economics and Policy*, 10(2), 412-428. <https://doi.org/10.15294/jejak.v10i2.11305>
- Şaşmaz, M. Ü., Cagle, M. N., ve Özen, A. (2021), "The Effect of Social Expenditures on Human Development in the European Union", *Acta Oeconomica*, 71(4), 627-643.
- Şaşmaz, M. Ü., Odabaş, H. ve Yayla, Y. E. (2019), "OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları ile Kalkınma Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi", *Yönetim ve Ekonomi*, 26(3), 851-866.
- Tasci, K., and Tatlı, H. (2019), "Short and Long-term Correlation of Social Security Expenditure and Human Development: Turkish Model", *Panoeconomicus*, 66(1), 93-112. <https://doi.org/10.2298/PAN160225013T>
- Topuz, S. K. (2009), Türkiye'de Sosyal Devlet Harcamalarının Genel Eğilimi: 2001-2009 Yılları Arasında Yapılan Eğitim, Sağlık ve Sosyal Koruma Harcamaları, *Alternatif Politika*, 1(1), 115-136.

- Tunalı, H. N. ve Yılmaz, A. (2016), “Büyüme, Beşeri Sermaye ve Kalkınma İlişkisi: OECD Ülkeleri'nin Ekonometrik Bir İncelemesi”, MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 14(4), 295-318.
- UNDP (2020), Human Development Report 2020, Technical Notes Calculating the Human Development Indices. https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020_technical_notes.pdf, Erişim tarihi: 04.03.2022.
- UNDP (2022), Human Development Index Data. <http://hdr.undp.org/en/indicators/137506#>, Erişim tarihi: 04.03.2022.
- Wahab, A., Oluwanisola, A. A., Kefeli, Z. and Nurhazirah, H. (2018), “Investigating the dynamic effect of healthcare expenditure and education expenditure on economic growth in organisation of Islamic countries (OIC)”, MPRA Paper, No. 90338.
- Westerlund, J., and Edgerton, D. L. (2007), “A panel bootstrap cointegration test”, Economics Letters, 97, 185-190. DOI:10.1016/j.econlet.2007.03.003
- Widodo, P. Irawan, L.A., Oktavianti, I.N. and Anisa, L. (2019), “Government Spending On Education, Health, And Minimum Wages As Predictors Of Human Development Index: Study Of Selected Provinces Of Indonesia”, International Journal of Advanced Economics,1(2), 95-101.
- Yalçın, A. Z. ve F. Çakmak (2016), “Türkiye’de Kamu Sağlık Harcamalarının İnsani Gelişim Üzerindeki Etkisi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 30(4), 705-723.
- Yanar, R. (2014), “Kalkınma Ekonomisinin Kapsamı, Kalkınma Sürecinin Ölçülmesi ve Kalkınma Sürecini Belirleyen Etmenler”, S. Bekmez (Ed.), *Farklı Boyutlarıyla Türkiye’de Kalkınma* içinde (ss. 2-18). Ankara: Efil Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Public expenditures primarily refer to all kinds of expenditures made by the state in order to meet the basic needs of the society. When considered collectively, the state, which meets the basic needs of the society such as justice, defense, etc., necessarily fulfills such expenditures within the public expenditures. In the economics literature, the share of public expenditures and thus the state in the economy has been an important issue that has been discussed and examined until today. After 1929, with the influence of the Keynesian economic view, the view that many problems in the economy could be solved by means of fiscal policy tools emerged. The most effective among these tools is public expenditures. In this view, it is stated that basic tasks such as allocating resources in the economy effectively, eliminating supply and demand imbalances, ensuring fair income and wealth distribution will be fulfilled through public expenditures.

In fact, public expenditures are of great importance both for the state and for the society. The government fulfills many economic, social, and fiscal policies through public expenditures. For example, one of the first aims of public expenditures has been to provide justice in the distribution of income and wealth in the society in terms of social policies today. Because the deterioration in income and wealth distribution has become one of the biggest problems of developed and developing countries. Therefore, the share of public social expenditures in public expenditures is increasing day by day. In this way, states are trying to eliminate the injustices in the distribution of income and wealth in the society through public social expenditures. On the other hand, one of the most important problems of states today is economic development and growth. Economic growth can only be described as an increase in gross domestic product. However, economic development means improvement not only in economic indicators that include economic growth, but also in social, cultural, educational and welfare indicators. Today, the most widely accepted indicator, which is calculated by considering health, education and national income indicators, is the Human Development Index (HDI) published by the United Nations Development Programme. This index is an index in which multiple indicators of social and economic nature are evaluated together, as well as individual indicators such as income level, which are used to measure the level of development, and are measured at the international level. In the literature, there are many empirical studies showing the effects of public expenditures and public social expenditures on the level of human development. When these studies are evaluated in general, it is to reveal whether the social expenditures of the state affect the level of human development, welfare level and other social indicators.

From this point of view, in this study, it is aimed to reveal the relationship between public social expenditures and the level of human development in 29 OECD countries between 1990-2019. The effect of public social expenditures on human development was examined by panel data method between 1990-2019 on the basis of 29 OECD Countries. The reason why the study was carried out in the said years and on the basis of 29 countries is that data on some OECD countries for the specified period could not be reached. Panel data analysis was used to estimate the impact of public social expenditures on human development in OECD countries. First of all, the cross-section dependencies and stationarities of the variables were examined. It was decided that both of the variables used in the analysis had cross-section dependence. In addition, it has been determined that the variables are stationary at the first difference. It has been determined that the cointegration model created has cross-section dependence and the slope coefficients are heterogeneous. According to the cointegration test results, it was concluded that there is a long-term relationship between public social expenditures and human development.

In other words, in this study, a long-term relationship was determined between public social expenditures and the level of human development on the basis of the relevant year and country group. In the next stage of the analysis, the causality dimension of the relationship between public social expenditures and the level of human development was investigated. The causality dimension was investigated by Emirmahmutoğlu and Köse (2011) Causality Test. Since this test is a causality test that is effective in heterogeneous models and can give results across the panel, causality results have been reached both in the panel and on the basis of country effects. When the causality results were evaluated in the panel, it was determined that there was a bidirectional causality relationship between public social expenditures and the level of human development. When unit effects are evaluated; One-way causality from public expenditure to human development level in Australia, France, Germany, Ireland, Japan, New Zealand, Norway, and Spain; In Austria, Italy, Portugal, Spain and Switzerland, a one-way causality relationship from human development level to public social expenditures has been determined. In Spain, a bidirectional causality relationship has been determined between public social expenditures and the level of human development.

In this study, when the results obtained on the basis of the years 1990-2019 and 29 OECD countries are evaluated, it can be stated that the results are compatible with the studies in the literature. It shows that public social expenditures are used as an effective public policy tool and have a positive effect on the level of human development in Australia, France, Germany, Ireland, Japan, New Zealand, Norway and Spain. Especially in these countries, the effect of public social expenditures on the basis of the human development index can be considered as an indicator of the possible positive impact of public social expenditures on education, health and income. Future studies should investigate the effect in question in these countries. In addition, it can be stated that the determination of the causality effect of the level of human development on public social expenditures can be seen in Austria, Italy, Portugal, Spain, and Switzerland as an indication that there may be a possible Wagner Hypothesis effect in these countries.